

УДК 316.62.316.612

DOI 10.32461/2409-9805.3.2021.244721

Цитування:

Тур О. М., Шабуніна В. В., Маслак В. І. Проблема трансформації особистості в сучасному інформаційному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 80–89.

Tur O., Shabunina V., Maslak V. (2021). The problem of personality transformation in the modern information space. *Library science. Record Studies. Informology*. 3, 80–89 [in Ukrainian].

Тур Оксана Миколаївна,
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
oktur@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8094-687X>

Шабуніна Вікторія Валентинівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
shabuninaviktoria@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7957-3378>

Маслак Володимир Іванович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
vimaslak2017@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2898-2400>

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Мета статті – комплексний аналіз проблеми відчуження особистості в кіберпросторі інформаційного суспільства, спрямований на виявлення таких поведінкових аспектів особистості, які б свідчили про наявність рис, якостей або критеріїв інтернет-залежності чи ймовірності їх появи. **Методологічну основу** дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи вивчення проблематики, використання яких дозволило досягти поставленої мети. Сукупність застосованих методів уможливила з'ясування логічної послідовності, множинності напрямів впливу інформаційного суспільства на особистість та її подальшу трансформацію. Основним став принцип історизму, який передбачає розгляд будь-якого явища в його саморозвитку під впливом різноманітних факторів. Історико-структурний метод використаний для з'ясування особливостей самоідентифікації особистості в інформаційному суспільстві. Історико-системний метод спрямований на аналіз соціуму як цілості та змін усередині нього, спричинених трансформаційними процесами. Кількісні методи були залучені для обробки результатів соціологічного опитування та анкетування, а також із метою діагностики досліджуваного процесу. **Наукова новизна** роботи полягає в розширенні уявлень про проблематику відчуження особистості в сучасному інформаційному просторі. Завдяки проведеному авторами соціологічному дослідженню було висунуто гіпотезу про те, що інтернет-залежність може виникати не тільки в підлітковому віці, але й люди середнього віку можуть потрапити в умови трансформації своєї особистості. **Висновки**. Початок ХХІ століття ознаменувався появою феномена складних психосоціальних відношень між особистістю та інформаційним середовищем, що її оточує. Надзвичайні можливості, які дає людині комп'ютер, з одного боку, розкривають безмежне поле для творчості, а з іншого – створюють і закріплюють відчуженість між людьми, різко змінюють базові цінності, ідеали, оцінки.

Трансформація особистості в сучасному інформаційному суспільстві демонструє занепад духовності, технізацію побуту, перенесення пріоритетів до віртуального середовища.

Ключові слова: інформаційне суспільство, віртуальна реальність, кіберпростір, проблема відчуження, трансформація особистості, інтернет-залежність.

Tur Oksana,

Doctor of Science in Social Communications, Associate Professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Shabunina Viktoriia,

Candidate of Philology, Associate professor,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Maslak Volodymyr,

Doctor of Historical Sciences, Professor
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

THE PROBLEM OF PERSONALITY TRANSFORMATION IN THE MODERN INFORMATION SPACE

The purpose of the article is a comprehensive analysis of the problem of personality alienation in cyberspace of the information society, aimed at identifying such behavioral aspects of personality that would indicate the presence of traits, qualities, or criteria of Internet addiction or the likelihood of their occurrence. The methodology of the study was general and special methods of studying the issue, the use of which allowed achieving this goal. The set of applied methods made it possible to clarify the logical sequence, the plurality of areas of influence of the information society on the individual, and the further transformation. The main principle was historicism, which involves the consideration of any phenomenon in its self-development under the influence of various factors. The historical-structural method is used to clarify the features of self-identification in the information society. The historical-system method is aimed at analyzing society as a whole and the changes within it caused by transformational processes. Quantitative methods were used to process the results of sociological surveys and questionnaires, as well as to diagnose the process under study. The scientific novelty of the study is the expansion of ideas about the issue of alienation of an individual in the modern information space. Thanks to a sociological study conducted by the authors, it was hypothesized that Internet addiction can occur not only in adolescence but also the middle-aged people can get into the conditions of transformation of their personality. Conclusions. The beginning of the XXI century was marked by the emergence of the phenomenon of complex psychosocial relations between the individual and the information environment that surrounds him. The extraordinary opportunities that a computer gives to a person, on the one hand, open up a boundless field for creativity, and on the other hand, create and consolidate alienation between people, dramatically change basic values, ideals, and evaluations. The transformation of the individual in the modern information society demonstrates the decline of spirituality, the technicalization of life, and the transfer of priorities to the virtual environment.

Keywords: information society, virtual reality, cyberspace, problem of alienation, transformation of personality, Internet addiction.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі стрімко й масштабно змінюється культурно-інформаційний простір соціуму. Під впливом інтернет-технологій глобально перебудовуються всі аспекти його функціонування, інтенсифікуються комунікативні процеси, постійно з'являються багатоманітні коди кому-

нікації. Експансія всесвітньої мережі в різні сфери суспільного життя пришвидшує процеси пошуку, збору, обробки інформації й обміну нею. Така ситуація свідчить про напруженість соціального життя, у якому індивід набуває нових статусних ролей і висловлює побоювання щодо ізоляції, відчуження та психоло-

гічної залежності від інформаційних технологій. Незважаючи на те, що інформаційне суспільство породжує такі феномени, як «віртуальна особистість», «віртуальне життя», «інтернет-адикція», «кіберрозлад», «кіберфілія», концепція інформаційного суспільства визнана орієнтиром розвитку (Окінавська хартія інформаційного суспільства) багатьох країн світу. Невпинний розвиток інформаційних технологій і їх миттєве поширення здатне здійснювати багатовекторний потужний вплив на особистість і трансформувати її. Особливе занепокоєння викликає феномен інтернет-залежності, який характеризується зниженим рівнем самоконтролю людини, трансформацією її внутрішнього світу, витісненням нормального життя й заглибленням у віртуальну реальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній гуманітаристиці сутність інформаційного суспільства та його головні особливості стали об'єктом багатьох наукових розвідок. Однак у 1980-х – на початку 1990-х років можна було знайти незначну кількість досліджень, присвячених теоретико-методологічним аспектам вивчення інтернету та його інтегрованому впливу на соціум. Це пояснюється тим, що інтернет у його сучасному розумінні з'явився на початку 1990-х років. У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. загальні принципи розвитку інформаційного суспільства були схарактеризовані в працях Д. Белла [5], Ж. Бодрійяра [9], В. Іноземцева [12], М. Кастельса [14], В. Когана [15], Д. Нейсбіта [17], А. Турена [19] та інших. Проблематиці глобальної мережі як складової частини техносфери присвячені наукові розвідки М. Бердяєва [6], Х. Блюменберга [8] та ін. Особливості комп'ютеризації сучасного суспільства проаналізовані в дослідженнях А. Єременка [10], Д. Іванова [11].

Мета дослідження – комплексний аналіз проблеми відчуження особистості в кіберпросторі інформаційного суспільства, спрямований на виявлення таких поведінкових аспектів особистості, які б свідчили про наявність рис, якостей або критеріїв Інтернет-залежності чи ймовірності їх появи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи генезу та особливості роз-

витку інформаційних технологій, більшість дослідників стверджує, що технології пронизують усі сфери життя людини, змінюють як суспільний світогляд, так і погляди окремого індивіда та його ставлення до дійсності, трансформують усталений світ, створюючи, тим самим, нове інформаційне середовище існування людини – інформаційне суспільство. Авторитетний соціальний мислитель і дослідник сучасного світу М. Кастельс переконаний, що новий тип суспільного устрою є мережевим, і наголошує на домінуючій ролі комп'ютеризованих інформаційних ліній зв'язку, які пронизують соціум у різних напрямках. Він прогнозує, що формується глобальне суспільство, важливою рисою якого є не домінування інформації або знання, а зміна напрямку їх використання; в результаті цього провідну роль в житті людей відіграють глобальні «мережеві» структури, що витісняють колишні форми залежності [14, 93]. За твердженням дослідника, саме мережі становлять нову соціальну морфологію сучасних спільнот, а поширення «мережевого» мислення є характерною рисою повсякдення людей, адже нові інформаційні технології, зокрема комп'ютерні, набувають не просто великого значення, а отримують статус провідних.

Американський політолог З. Бжезинський поділяє погляди М. Кастельса щодо ролі інформаційних технологій, стверджуючи, що постіндустріальне суспільство стає технотронним, тобто таким, яке в культурному, психологічному, соціальному та економічному відношеннях формується під впливом техніки й електроніки, особливо розвинених у комп'ютерній і комунікаційній сферах [7]. На думку А. Чугунова, технотронна революція накладає відбиток на характер образного сприйняття дійсності, руйнуються традиційні зв'язки в родині й між поколіннями, громадське й культурне життя фрагментується, незважаючи на тенденції до глобальної інтеграції [21].

Більшість дослідників сучасного суспільства підкреслює, що сьогодні активно формується новий вид реальності, заснований на комп'ютеризації, – віртуальна реальність. Це нове штучне технологічне середовище, що здійснює потужний вплив на людську психіку й до якого людина може звертатися як до

справжнього. На сучасному етапі існує дійсна загроза поширення феномену одержимих комп'ютерними іграми індивідів. Вони ухиляються від реальної дійсності, заглиблюючись у віртуальну, де існує безліч псевдовидів людської діяльності. Вибравши будь-який, особистість відкидає реальне соціальне середовище.

Термін «віртуальний», що походить від латинського слова «virtus», почали активно використовувати в середині ХХ століття. Він позначав таємничу, приховану силу і спосіб існування речей другого порядку у більш складних і досконаліших речах. Сьогодні є два підходи до визначення змісту поняття «віртуальний». Перший функціонує в межах традиційного природознавства. Відповідно до цього підходу сенс «віртуального» розкривається через протиставлення ефемерності нескінченно малих переміщень об'єктів або нескінченно малих періодів існування частинок і стабільної в своїх просторово-часових характеристиках реальності. У цьому розумінні термін «віртуальність» використовується в квантовій фізиці. Другий підхід передбачає протиставлення ілюзорності об'єктів, що створюються засобами комп'ютерної графіки, і реальності матеріальних об'єктів: «уявний світ, створюваний в уяві користувача» [16, 170].

Дослідження феномену віртуальної реальності слугувало підґрунтям появи теорії віртуального суспільства. На думку А. Бюля, автора згаданої теорії, з розвитком технологій віртуальної реальності комп'ютери з обчислювальних машин перетворилися на універсальні машини з виробництва дзеркальних світів. У кожному сегменті суспільного життя утворюються «паралельні» світи, в яких функціонують віртуальні аналоги реальних механізмів відтворення суспільства: економічні й політичні акції в мережі інтернет, спілкування з персонажами комп'ютерних ігор і т. п. [1].

Вивчення феномену віртуальності триває, однак однозначного визначення його сутності не існує, що свідчить про складність природи явища. Незважаючи на це, науковці визнають такі властивості віртуальності, як гіпертекстуальність, глобальність, мозаїчність, креативність та анонімність [4, 45].

Під дією сукупності цих властивостей віртуальності, а також шляхом протиставлен-

ня ілюзорності об'єктів, що створюються засобами інтернету, та реальності матеріальних об'єктів, формується кіберпростір. Кіберпростір – це одна з численних форм віртуальної реальності. Варто зауважити, що, на відміну від віртуальної реальності, яка позначає велику кількість явищ від кінофільму й музичного твору до дзеркального відображення, снів і фантазій, кіберпростір чітко окреслює віртуальну реальність межами взаємодії людини й комп'ютера. Коли йдеться про інтернет як фактор соціальних змін, потрібно повсякчас враховувати його невід'ємну складову – кіберпростір. Його поява, певним чином, пояснює ті соціокультурні зміни, що відбулися в суспільному житті з початку 90-х рр. ХХ століття і торкнулися, насамперед, економічної, культурної, соціальної та духовної сфер суспільства. Безперечно, ці зміни пов'язані зі становленням інформаційної культури, яка передбачає вміння користуватися інформацією, а також сприймати й обробляти великі масиви даних, володіння сучасними технічними засобами, методами й технологіями роботи.

Активне обговорення впливу технологічного середовища на особистісний розвиток людини орієнтовно почалося з 40-х рр. ХХ століття. Свого часу німецький філософ і соціолог М. Хайдеггер висловив думку, що індивід, оточуючи себе технічними досягненнями, крім знеособлення навколишнього світу, позбавляє себе можливості осмислювати інформацію, яка стала легкодоступною і викликає сумнів [20]. Дослідник підкреслює, що під загрозою знаходиться «вкоріненість», під якою маються на увазі не тільки загальнокультурні цінності, але і сама сутність людини, її здатність до розумного мислення. Також науковець визнає, що в технізованому просторі особистість втрачає власну індивідуальність, певним чином розчиняється в сучасному інформаційному середовищі, що спричиняє відмирання її внутрішнього світу, втрату людської сутності, на зміну якій приходить стан постійного пошуку, недосяжного й нереалізованого в реальному світі. У віртуальному світі особистість знаходить індивідуальність, близьку їй у певний момент (самоідентифікація може змінюватися залежно від перепадів настрою, ситуації тощо). Звичайно, особис-

тість може виконувати будь-яку роль, ховаючись за маскою віртуальності, тим самим, руйнуючи власну неповторність.

Народження нової особистості починається з імені. Часто це псевдонім, так званий «*nick*» (від англійського слова «*nickname*» – «псевдонім») або «*label*» – «ярлик». Безумовно, на вибір ніка впливає культура користувача, його професія, соціальний статус, вік і т. п. Не менш важливою при цьому є здатність особистості творчо мислити. Адже віртуальне ім'я, на відміну від справжнього, вибране людиною на власний розсуд; насамперед, воно має бути оригінальним і привертати до себе увагу, представляти, характеризувати свого носія. Характер мережових комунікацій захоплює найбільш дивні та незвичайні імена. Крім того, створений в інтернеті образ будь-якої миті може змінитися: сьогодні ти Чародій, завтра – Мадонна, а післязавтра можеш постати Блискавкою, істотою будь-якої статі, часто протилежної реальній. Чим потужніший творчий потенціал особистості, тим більше можливостей створення нового себе і введення в оману як інших людей, так і самого себе. Таким чином, інтернет, усуваючи багато соціальних бар'єрів, зокрема рівень освіти, матеріальне становище, релігійні погляди, не вирішує, а навпаки, загострює проблему самовизначення і пошуку ідентичності, роблячи її необхідною умовою існування в інтернеті. На нашу думку, виникнення мережової особистості, відмінної від реальної, може пояснюватися тим, що міжособистісна комунікація в мережі уможлиблює безперешкодне розкриття всіх сторін багатогранного «Я», тоді як за реальної комунікації це неможливо.

На думку сучасних дослідників, проблема самоідентифікації особистості на сьогодні є найбільш гострою в інформаційному суспільстві [13; 18]. З одного боку, самоідентифікація особистості як людини з технічного середовища підживлюється безпосередньо інформаційним суспільством, з другого боку – породжена нею віртуалізація перешкоджає цьому. З огляду на це, можна стверджувати, що самоідентифікація особистості тісно пов'язана з її світовідчуттям і поведінкою в соціумі, а, отже, з проблемами особистісного розвитку і взаємовідносин. Самоідентифікація є меха-

нізмом психологічного захисту власного «Я» від зовнішнього несприятливого середовища, центром формування здатності особистості до саморозвитку. Очевидний зв'язок самоідентифікації із соціальними стереотипами. Це своєрідний міст між особистісною та соціальною психологією, між індивідуальним і соціальним. Самоідентифікація як один із найбільш важливих механізмів соціалізації особистості виявляється в ототожненні індивідом себе з певною групою або спільністю. Вона сприяє активному засвоєнню стереотипів і зразків поведінки, властивих членам певної групи, прийняття як власних групових норм, цілей, соціальних ролей, установок та ідеалів.

Сучасні дослідники, вивчаючи співвідношення реальної і віртуальної особистостей, з'ясовують мотиви їх поділу. Найбільш яскраво ці мотиви виявляються під час віртуальної «зміни статі». В інтернеті набуло поширення явище, коли людина видає себе за представника протилежної статі. Це пояснюється різними факторами, причому зовсім не обов'язково пов'язаними з гомосексуалізмом або трансвестизмом. З'ясовуючи причини явища, Дж. Сулер переконує, що «зміна статі» є просто новим досвідом, можливим завдяки анонімності мережового спілкування. Кіберпростір забезпечує безпрецедентну можливість експериментувати або відмовитися від експериментування, якщо необхідно, а потім експериментувати знову. У ньому зміна статі – дуже проста дія [3, 95]. Таке «експериментування з ідентичністю» дає новий досвід, який може стати причиною відмінності віртуальної самопрезентації від реальної.

Звичайно, можна стверджувати, що за допомогою віртуальної самопрезентації в інтернеті можна висловлювати заборонені в реальності агресивні імпульси і неприйнятні спонукання. У такому випадку особистість втрачає контроль над ними, звикає до безкарності у численних випадках їх виявів. Звикання поступово перетворюється на залежність, що може спричинити виникнення феномена інтернет-залежності. Це явище може стати «чумою XXI століття», оскільки швидкість його поширення можна порівняти зі швидкістю поширення інтернету. На сьогодні, за

даними дослідників, інтернет-залежними є близько 10% користувачів у всьому світі [4, 83]. Про комп'ютерну, або інтернет-залежність, говорять тоді, коли людина обирає життя в комп'ютерних іграх та інтернеті, а не в реальному світі, проводячи в віртуальній реальності до 18-20 годин на день. На нашу думку, інтернет-залежність можна розглядати як постійне гостре, нав'язливе бажання увійти в інтернет, перебуваючи офлайн, і абсолютне небажання, навіть неспроможність вийти з інтернету, будучи онлайн.

Уперше про це явище заговорили американські дослідники в кінці 1980-х років. Термін «інтернет-залежність» («Internet Addiction Disorder», IAD) ввів до наукового обігу в 1995 р. нью-йоркський психіатр і психофармаколог Айвен Голдберг, вкладаючи в нього не медичний сенс на кшталт алкогольної або наркотичної залежності, а поведінку зі зниженим рівнем самоконтролю, що загрожує витіснити нормальне життя [2]. Подальші дослідження інтернет-залежності дали змогу сформулювати критерії, за якими можна визначити її наявність у людини. Серед них виокремлюють такі:

1. Мета перебування в мережі – абстрагуватися від буденних проблем, позбавитися відчуття соціальної непотрібності, безпорадності, тривоги або страху в очікуванні нових подій у житті.

2. Постійне бажання входження до мережі на тлі приємного передчуття чергової сесії або спогадів про перебування в інтернеті.

3. Нівелювання важливості задоволення фізіологічних потреб прийому їжі або сну заради можливості більш тривалого перебування в мережі.

4. Поява роздратування, псування настрою під час виходу з інтернету, бажання повернутися в онлайн-простір.

5. Негативна реакція на зауваження чи критику інших людей, у тому числі й рідних, щодо тривалості перебування в мережі.

6. Ігнорування сімейних і професійних обов'язків, суспільного життя та іншої діяльності; небажання розвиватися поза онлайн-простором.

Як бачимо, усі критерії передбачають неухильне відчуження індивіда від інших членів соціуму. Незважаючи на те, що залежний користувач може усвідомлювати глибину проблем, викликаних використанням інтернету (сімейні проблеми, нехтування професійними обов'язками, відчуття непотрібності), однак контролювати ситуацію йому надзвичайно складно. Тому переважно спостерігається некритичне ставлення до ситуації або повне заперечення будь-яких проблем. Залежна від інтернету людина не визнає небезпечності своєї схильності до мережевого спілкування, відкидає факт власного відчуження.

З метою поглибленого аналізу проблеми відчуження особистості в кіберпросторі інформаційного суспільства було проведено соціологічне дослідження, спрямоване на виявлення таких поведінкових аспектів, які вказували на наявність або можливість появи в індивідів інтернет-залежності. Основним методом стало опитування, проведене в Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського. До опитування було залучено близько 500 студентів гуманітарних і технічних спеціальностей денної та заочної форм навчання, а також членів їхніх сімей. Загальна кількість респондентів склала 1000 осіб. Дані опитування дозволяють констатувати, що більшість респондентів має прямий постійний вихід в інтернет. У вікових групах кількість осіб, що має постійний вихід в інтернет та є незмінними користувачами соціальних мереж, розподілилася таким чином (Рис.1):

Рисунок 1. Розподіл користувачів інтернету та соціальних мереж за віковими групами

Як видно з опитування, постійний вихід в інтернет має молодь віком від 17 до 19 років. Ця вікова група лідирує в опитуванні. Ці молоді люди також є постійними користувачами соціальних мереж. Цікавим виявився факт, що кількість 30-39-річних постійних користувачів Інтернету менша і складає 75%, тоді як ця група опитуваних є найбільш активними користувачами соціальних мереж (98%).

З огляду на вищезазначене, робимо висновок про те, що молоді люди 17-19 років, отримавши доступ до кіберпростору, до 30-39-річного віку максимально занурюються у процес спілкування в мережі, отримуючи від того задоволення й поступово перетворюючись на залежних від нього.

Цікавими видалися показники часу, який проводять респонденти в мережі.

Рисунок 2. Розподіл часу, який проводять користувачі в мережі

Як свідчить аналіз опитування, достатньо велика кількість респондентів (44 %) про-

водить у мережі більше 4 годин на добу. Цілі перебування в інтернеті різні (Рис.3):

Рисунок 3. Основні цілі використання інтернету

Серед опитаних більшість чоловіків, ніж жінок – 637 і 363 відповідно. До того ж, інтернет-користувачі чоловічої статі у 5 разів частіше високо оцінюють свою активність у мережі (15%), ніж користувачі-жінки (3%). Це дозволяє стверджувати, що серед чоловіків більше осіб, що мають або можуть мати інтернет-залежність.

Отримані результати дають підставу вважати, що інтернет-залежність виникає не тільки в підлітковому віці. Люди середнього віку також можуть потрапити в умови трансформації своєї особистості. Крім того, була висунута гіпотеза щодо досить високого рівня освіченості таких осіб. Це підтверджується фактом, що ті, хто проводить в мережі більше 4 годин на добу, мають вищу або незакінчену вищу освіту (43%).

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про проблематику відчуження особистості в сучасному інформаційному просторі. Завдяки проведеному авторами соціологічному дослідженню було висунуто гі-

потезу про те, що інтернет-залежність може виникати не тільки в підлітковому віці, але й люди середнього віку можуть потрапити в умови трансформації своєї особистості.

Висновки. Отже, початок ХХІ століття ознаменувався появою феномена складних психосоціальних відношень між особистістю та інформаційним середовищем, що її оточує. Надзвичайні можливості, які надає людині комп'ютер, з одного боку, розкриває безмежне поле для творчості, а з іншого – створює й закріплює відчуженість між людьми, різко змінює базові цінності, ідеали, оцінки. Уже зараз більше половини респондентів не уявляє своє дозвілля без доступу до мережі інтернет, а його відсутність викликає в деякого з них роздратованість, занепокоєння, панічні вияви. Підсумовуючи викладене вище, можемо стверджувати, що трансформація особистості в сучасному інформаційному суспільстві демонструє занепад духовності, технізацію побуту, перенесення пріоритетів до віртуального середовища.

Список використаних джерел

1. Buehl A. Die virtuelle Gesellschaft / A. Buehl. Opladen, 1997. 251 p.
2. Federwisch Anne. Internet addiction. URL : <https://archive.is/20120525171721/http://www.nurseweek.com/features/97-8/iadct.html> (Last accessed: 05.03.2020).
3. Suler J. Addiction to Computers and Cyberspace / J. Suler. N. Y. 1996.
4. Барышев Р. А. Киберпространство и проблема отчуждения : дисс. ... канд. филос. н. Красноярск, 2009. 130 с.
5. Белл Д. Новая технократическая волна на Западе / Д. Белл. Москва : Прогрес, 1999.
6. Бердяев Н. А. Человек и машина: проблема социологии и метафизики в технике / Н. А. Бердяев. Москва, 1989. С. 148–151.
7. Бжезинский З. К. Между двух веков. Роль Америки в технотронную эру / пер. с англ. О. Ю. Уральской. Москва : Международные отношения, 2001. С. 94.
8. Блюменберг Х. Жизненный мир и технизация с точки зрения феноменологии. *Вопросы философии*, 1993. № 10. С. 69–93.
9. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / Ж. Бодрийяр. Екатеринбург, 2000. 200 с.
10. Еременко, А. М. Мировой комп'ютер. *Человек*, 2000. №3. С. 22–26.
11. Иванов Д. В. Общество как виртуальная реальность: информационное общество / Д. В. Иванов. Москва, 2004. 507 с.
12. Иноземцев В. Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В. Л. Иноземцев. Москва, 2000. 302 с.
13. Іщенко А. М. Творчість як подолання відчуження. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2011. №2. С.63–67.
14. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. под научн. ред. О. И. Шкаратана. Москва : ГУ-ВШЭ, 2000. 606 с.
15. Коган В. З. Теория информационного взаимодействия: философско-социальные очерки / В. Э. Коган. Новосибирск, 1991. 303 с.

16. Меньчиков Г. П. Виртуальная реальность: понятие, новации, применение / Г. П. Меньчиков. *Философские науки*, 1998. № 3–4. С. 170–175.
17. Нейсбит Д. Высокая технология, глубокая гуманность : технологии и наши поиски / пер. с англ. А. Н. Анваера. Москва : АСТ, 2005. 381 с.
18. Тимченко О. В. Соціально-психологічне відчуження особистості. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. Збірник наукових праць Донецького юридичного інституту МВС України. № 2. С. 235–240.
19. Турен А. От обмена к коммуникации: рождение программированного общества. Москва : Прогресс, 1996.
20. Хайдеггер М., Разговор на проселочной дороге / пер. с нем. А. П. Левина Москва : Высшая школа, 1991. 192 с.
21. Чугунов А. В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы. СПб. : Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2007. С. 57.

References

1. Buehl, A. (1997). Die virtuelle Gesellschaft. Opladen [in English].
2. Federwisch, Anne. (2020). Internet addiction. URL : <https://archive.is/20120525171721/http://www.nurseweek.com/features/97-8/iadct.html> [in English].
3. Suler, J. (1996). Addiction to Computers and Cyberspace. N. Y. [in English].
4. Baryshev, R. A. (2009). Cyberspace and the problem of alienation. Candidate's thesis. Krasnoyarsk [in Russian].
5. Bell, D. (1999). New technocratic wave in the West. Moscow: Progress. [in Russian].
6. Berdyaev, N. A. (1989). A man and machine: the problem of sociology and metaphysics in technology. *Voprosy filosofii*, 2, 147–162 [in Russian].
7. Brzeziński, Z. K. (2001). Between two centuries. America's Role in the Technotronic Era. Moscow: International relations [in Russian].
8. Blumenberg, X. (1993). The world of life and technization from the point of view of phenomenology. *Voprosy filosofii*, 10, 69–93 [in Russian].
9. Baudrillard, J. (2000). In the shadow of the silent majority, or The end of the social. Yekaterinburg: Ural University Publishing House [in Russian].
10. Yeryomenko, A. M. (2000). World computer. *Chelovek*, 3, 22–26 [in Russian].
11. Ivanov, D. V. (2004). Society as virtual reality: information society. Moscow : AST [in Russian].
12. Inozemtsev, V. L. (2000). Modern post-industrial society: nature, contradictions, prospects. Moscow: Logos [in Russian].
13. Ishchenko, A. M. (2011). Creativity as overcoming alienation. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogy*, 2, 63–67 [In Ukrainian].
14. Castells, M. (2000). Information Age: Economy, Society and Culture. Moscow: the Higher School of Economics [in Russian].
15. Kogan, V. Z. (1991). Information Interaction Theory: Philosophical and Social Essays. Novosibirsk: Novosibirsk State University Publishing House [in Russian].
16. Menchikov, G. P. (1998). Virtual reality: concept, innovation, application. *Filosofskie nauki*, 3–4, 170–175 [in Russian].
17. Naisbitt, D. (2005). High technology, deep humanity: technology and our quest. Moscow : AST [in Russian].
18. Tymchenko, O.V. (2006). Socio-psychological alienation of personality. *Problems of jurisprudence and law enforcement. Bulletin of scientific works of the Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*, 2, 235–240 [In Ukrainian].
19. Touraine, A. (1996). From exchange to communication: the birth of a programmed society. Moscow : Progress [in Russian].
20. Heidegger, M. (1991). Conversation on a country road. Moscow: High school. [in Russian].
21. Chugunov, A. V. (2007). Development of the Information Society: Theories, Concepts and Programs. SPb.: Faculty of Philology and Arts, St. Petersburg State University [in Russian].